

ლიანა (ლია) ბაშელეიშვილი

Liana (Lia) Basheleishvili

თსუ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი
TSU Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

**„ქებაჲ ქებათაჲს“ ქართული თარგმანების
კულტურულ-კოგნიტური ასპექტები**

**Cultural-cognitive Aspects of the Georgian Translations
of „Songs of Songs“**

The discussion of the cultural-cognitive aspects of the Georgian translations of the most difficult text of the Old Testament, „Song of Songs“, is connected with many difficulties. Because such high texts are characterized by hiding and obscuring themselves, covering the composition, disguising themselves through allegorical contexts. The places to be analyzed in the Georgian editions of this book of King Solomon are compared with each other, as well as with the academic text of the Septuagint, the Septuagint accompanied by a literal Hebrew translation, the Sinic and Venetian codices of the Septuagint. Georgian editions of the Bible used:

Revision O – The Oshk or Athos Bible and Jerusalem Codex of 978
Digitized by Zurab Sarjveladze and Jost Gippert;

Redaction of the S-Mtskheta Bible according to an unpublished manuscript of the 17th-18th centuries;

Editorial – A unpublished manuscript of the 17th century;

Edition B – the text of the Moscow Bible of 1743.

The paper presents the exegesis of the context and megatext of the Georgian title „Song of Songs“ 2. The dramaturgy of remarks in the Georgian translation and the Septuagint Remarque code. The article analyzes the most

important cultural and cognitive aspects of Georgian translations of the „Song of Songs“. The translation of the title is not literal, since Georgian translators and editors instead of „song“ („Ἄσμα Ἀσμάτων“,) chose the lexeme „praise“, „the best praise“. This reduplicated form, which expresses the superlative degree, has the contexts of both „praise“ and „singing“. The choice of this lexeme is deliberate, since the Song of Songs was read allegorically. In the Georgian Bible (edition A), it is directly indicated in the title that this is a praise of the Most Holy Theotokos, the best of blessings. In the ancient Oshk Bible, verse 1 is missing. 1. In all ancient translations, except for the Syriac translation of the Peshita, the title says „song“. And in the Syriac translation of Peshita the lexeme is „Wisdom of Wisdom“ (Lopukhin). In the Old Armenian translation there is also a song „Երգ Երգոց“. Despite the fact that the so-called Bakar Bible (1743) was compared with the Slavic edition of the Bible, nothing has changed in the translation of the title „Song of Songs“. The Georgian tradition won. In the Georgian editions there are remarks. The appearance of remarks, on the one hand, is caused by the absence of the category of gender in the Georgian language. Remarks are absent in the Hebrew text, as well as in many codices of the Septuagint. As far as possible, we compared the remarks of all the Georgian editions under consideration with the remarks of the Sinaiticus Codex of the Septuagint of the 4th century and tried to determine their place in the artistic fabric of the text. It is very likely that the Georgian monks from the Sinai monastery were well acquainted with this codex. In the Mtskheta Bible-S, more detailed, expanded remarks, which play a large role in the composition of the „Song of Songs“.

საკვანძო სიტყვები: „ქებად ქებათად“, „კურთხევათა კურთხევა“,
ძმისწული, ძმისწულაკი, დისწული

Key words: „Song of Songs“, brother, nephew, niece

მაღალი პოეტური ტექსტები უმეტესწილად განწირულია ვერგაგებისათვის. ვერგაგების ბუნება კი კარგადაა ცნობილი – „ერთდროულად არსის დაფარვაც და გამოჩინებაც“ (Ковельман, Гершович, 2016, გვ. 7). მარტინ ჰაიდეგერის (1889-1976) სიტყვებით, „არსი, ზოგადად რომ ვთქვათ, წარმოჩინდება, მაგრამ თავს სხვად გაასაღებს იმასთან შედარებით, რაც თავად არის“ (Хайдеггер, 2008, გვ. 163). ამიტომაც, უკდერიდას აზრით, „ტექსტი მხოლოდ მაშინაა ტექსტი, როცა ის მაღავს პირველი შეხედვით პირველივე შემხვედრისაგან თავისი აგებულების კანონებს და თამაშის წესებს“ (Деррида, 2007a, გვ. 73-74). სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მხოლოდ მაღალი პოეტური ტექსტი, რომელიც მაღავს და ფარავს თავის თავს, ჩაითვლება ტექსტად. ცნობილი ჰებრაისტების, არკადი კოველმანისა და ური გერშოვიჩის ზემოთმოტანილი ციტატა ბიბლიურ წიგნებისა და თალმუდისტური ლიტერატურის არსის წარმოჩინებას ეძღვნება, ხოლო პოსტმოდერნიზმის მამამთავარნი სწორედ მათში პოულობენ თავიანთი დოქტრინის დვრიტას, რადგან ეჭვგარეშეა, რომ სწორედაც მაღალი ტექსტი მაღავს საკუთარ კომპოზიციას, იდეოლოგიას, მეტაფორების სისტემას და მათ კვლევას მრავალი ექსტრალინგვისტური და კულტურულ-კოგნიტური კონტექსტის გათვალსაჩინოება სჭირდება. „საშუალო საუკუნეების სააზროვნო სისტემისათვის მხოლოდ ერთი ანალოგი არსებობს იმისა, რასაც ჩვენ, თანამედროვე ადამიანები, ტექსტს ვუწოდებთ – ეს ტექსტი თავად ღმერთის დაწერილია და თავს ავლენს თავის სხვა მრავალრიცხოვან ვარიანტებში“ (Анкерсмит, 2007, გვ. 136), მათ შორის თარგმანშიც. აქედან გამომდინარე, თარგმანი დემიურგის შექმნილი იმ „დიადი წიგნის“ გაზიარების მცდელობაა ერთ რომელიმე კონკრეტულ ენაზე განვითარებული ლექსემათა ფონდის, ტროპების სისტემის მემკვიდრეობით. ეგზეგეზაც და ეისეგეზაც ბიბლიური ტექსტებისა ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც თავად ტექსტი ამ დიადი წიგნისა. თარგმანის ხარისხი კი უმეტესწილად განისაზღვრება ლინგვისტური და ექსტრალინგვისტური ფაქტორების ჰარმონიული ერთიანობით, ისეთებით, როგორებიცაა ორივე ენის სისტემა და კულტურა, დედნის ფუნქციონალური დახასიათება, თარგმანის ნორმა. სხვადასხვა კულტურულ ეპოქაში სხვადასხვა ასპექტს ენიჭებოდა უპირატესობა, მაგრამ უმთავრესი მაინც გახლავთ სამყაროს ენობრივი სურათის წარმოდგენა, რომელშიც დაშრევებული იყო ღვთის რწმენა, ფასეულობათა

სისტემა, საზოგადოებრივი მორალი, ადამიანთა ურთიერთობა, ისტორია, ბიოლანდშაფტი, გეოგრაფიული მდებარეობა და ეს ყველაფერი შემოსაზღვრულია ერთიანი კულტურული მოდელით. სიტყვათა ზუსტი თარგმნა და ტექსტის თარგმნა ექსტრალინგვისტურ და კულტურულ-კოგნიტიურ ასპექტებზე დაყრდნობით სრულიად სხვადასხვა მოვლენებია, განსაკუთრებით როცა საქმე ბიბლიის ტექსტის გადმოღებას ეხებოდა და ეხება. როცა ხშირად გასარკვევია, თუ რამ შეასრულა ქართულ სინამდვილეში დედნის ფუნქცია – სეპტუაგინტამ, არამეულმა თარგუმებმა, ძველმა სირიულმა ტექსტმა (Vetus Syra), სირიულმა პეშიტომ, სომხურმა თუ კოპტურმა რედაქციამ, ან რომელმა რეცენზიამ ითამაშა განსაკუთრებული როლი – ორიგენეს (185-254), ლუკიანეს (†312) თუ ივსიქი ალექსანდრიელის (†312)? ეგებ რამდენიმე ერთად?!¹ იერუსალიმის უნივერსიტეტის პროფესორ მეიერ ვაისის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „*ბიბლიის მკვლევართა ყველა თაობაში ასახულია მათი დროის ინტელექტუალური მიმდინარეობანი*“ (Baïc, 2001, გვ. 40). თანამედროვე თვალსაზრისი ბიბლიის ქართული ტექსტის მიმართ ასეთი გახლავთ: მიჩნეულია, რომ ქართული ბიბლიის ტექსტი „*მეორეულია*“ და არ იძლევა არავითარ განსხვავებულ მონაცემებს სეპტუაგინტის კონტექსტის მიღმა (Тов, 2015, გვ. 13). ბიბლიის ტექსტის თანამედროვე ავტორიტეტული მკვლევარი, იერუსალიმის უნივერსიტეტის პროფესორი, ტექსტოლოგი ემანუელ თოვი აღნიშნავს, რომ:

„მეჩვიდმეტე საუკუნიდან მოყოლებული ყველა ტექსტს თანაბარი ყურადღება ეთმობოდა. მეცნიერები პატივისცემით ეპყრობოდნენ ბერძნულ და ლათინურ თარგმანთა ხელნაწერებს, რადგან ისინი რამდენიმე ასეული წლით უფრო ძველია, ვიდრე მასორეტული ტექსტების ხელნაწერები. მათ ძალზე აფასებდა

¹ ფ. კონიბარის მტკიცებით (1897), ქართული ახალი აღთქმა Vetus Syra-დან არის ნათარგმნი, ხოლო პავლე მოციქულის ეპისტოლეები – პეშიტოდან. ჯეიმს მოლიტორის აზრით, ქართულ თარგმანს სირიული დიატესარონის (1967-1969) კვალი ატყვია. ქართველოლოგ ჟ. გარითის შეხედულებით, „საქმე მოციქულთა“ ძველი სომხურიდანაა ნათარგმნი და შემდეგ ათონზე შეწამებული ბერძნულ ტექსტთან. თომას კლუგეს (1910) მტკიცებით, ახალი აღთქმა ქართულად ძველი სომხურიდან იყო ნათარგმანი. აკად. ა.შანიძის აზრით კი, ქართული ბიბლიის ტექსტი პირდაპირ ბერძნულიდან იყო გადმოღებული, ბერძნულ უტიეს კვლევით, ოთხთავის ადრეულ რედაქციებს ბერძნულ მინუსკულნის ხელნაწერთან მივყავართ.

ეკლესია და ევროპული სამეცნიერო ცენტრები. ამიტომაც ხელნაწერთა მეცნიერულ აღწერილობებში დიდი ყურადღება ეთმობოდა არა მხოლოდ მასორეტულ ტექსტს, არამედ ბერძნულ, ლათინურ და არამეულ თარგმანებს, პეშიტოსაც, ასევე მეორეულ თარგმანებს, შესრულებულებს სეპტუაგინტის ბაზაზე... ლათინურს (Vetus Latina), სირიულ-პალესტინურ თარგმანებს, სომხურს, კოპტურს, *ქართულს* (ხაზი ჩვენია: ლ.ზ), ძველ სლავურს, ეთიოპურს, გოთურს, არაბულს. ყველა ვერსიისაგან განსხვავებით, მხოლოდ ლათინურს აქვს კავშირი ბიბლიის ებრაულ ტექსტთან ბერძნული დაკარგული წყაროს მეშვეობით. ყველა დანარჩენი მეორეული ტექსტები მნიშვნელოვანია სეპტუაგინტის პროცესის გადმოსაცემად“ (Тоб, 201, გვ. 13-14).

ოშკის ბიბლია და ძველი აღთქმის ცალკეული ტექსტებიც, რომლებიც პირველ პერიოდში, IV-VI საუკუნეებშია თარგმნილი და ოშკის ბიბლიაშია შესული, მეცნიერთა დიდი ნაწილის აზრით, არ გახლავთ უშუალოდ სეპტუაგინტის ბერძნული დედნიდან გადმოღებული, ვფიქრობთ, რომ კვლევა ამ საკითხის გარშემო კიდევ დიდხანს გასტანს, რადგან ძველი აღთქმის ცალკეული წიგნების ქართული რედაქციის სეპტუაგინტასთან შედარება-შეწამება არ იძლევა ერთმნიშვნელოვანი დასკვნის გამოტანის საშუალებას¹. „ქებაჲ ქებათაჲ“ ბიბლიის მკვლევართა აზრით, ყველაზე საკამათო წიგნია ძველ აღთქმაში და დღემდე არ არსებობს ერთმნიშვნელოვანი პასუხი არც ავტორის ვინაობაზე, არც პოეტური ტექსტის წაკითხვის მეთოდოლოგიაზე, არც იმაზე, თუ როგორ უნდა გაეაზრებინათ იგი – როგორც სატრფიალო ლირიკა, საწესჩვეულებო საქორწინო პოეზიის ნიმუში, სუფრული ლირიკა თუ *ალეგორიული ტექსტი*, სადაც სიძე ღმერთად მოიაზრება, ხოლო სძალი – ისრაელად. ღმერთი კი მიელტვის ისრაელის დაუფლებას, რაც აღწერილია ნატურალისტურად და გადმოცემულია უადრესად ეროტიკული, სექსუალური, მგრძობიარე, არარელიგიური ლექსემების მეშვეობით. ღვთაებრივი ეროსის გრიგოლ ნოსელისე-

¹ რუსულ მართლმადიდებლურ ენციკლოპედიაში ქართული ბიბლია სომხური ტექსტიდან ნათარგმად მიაჩნია ე. ჯაგაცპანიანს, მისი თვალსაზრისი მხოლოდ კონსტატაციაა და ძირითადად ნ. მარის მოსაზრებებს ეყრდნობა. აკად. კ.კეკელიძის აზრით, ქართველები იყენებდნენ აკვილას, სვიმახოსისა და თეოდოტიანეს თარგმანებსაც (კეკელიძე, 1980, გვ. 425).

ული (331/5–394) გააზრებაც ამგვარ მიდგომას ეყრდნობოდა „ქება-ქებათაჲს“ ეგზეგეზისას და „პარალელს ავლებდა ცოლ-ქმრის ხორციელ ლტოლვასთან, მისით გამოწვეულ ექსტაზსა და აღტაცებასთან“ (https://azbyka.ru/otechnik/Grigorij_Nisskij/izyjasnenie-pesnipesnejsolomona/11). გრიგოლ ნოსელი „ქება ქებათაჲს“ ყველაზე ამაღლებულ, რთულ, დაფარულ და ეზოთერულ ტექსტად მიიჩნევდა და ამ მხრივ, არ ღალატობდა ორიგენესეულ ტრადიციას. მეათე საუკუნის ებრაელი კომენტატორი საადია წერდა: „იცოდე, ძმაო ჩემო, რომ ამ წიგნის სხვადასხვაგვარი ახსნა არსებობს და არც შეიძლება, ასე რომ არ ყოფილიყო, იმიტომ რომ „სირინ ა სირინ“ იმ ციხესიმაგრეს ჰგავს, რომლის გასაღები დაკარგულია. ერთნი ამტკიცებენ, რომ იგი ისრაელის სამეფოს ეპოქას ეკუთვნის, მეორენი სჯულს მიაკუთვნებენ, მესამენი – ტყვეობის პერიოდს, ზოგნი მესიას (Лопухин: https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/tolkovaja_biblija_25).

ორიგენესა და იერონიმეს მტკიცებით, ებრაელებს 30 წლის ასაკამდე ეკრძალებოდათ ამ ტექსტის წაკითხვა. ათანასე დიდი (295-373) ქრისტიანებსაც იმავეს ურჩევდა. უნდა ითქვას, რომ ქრისტიანული მოაზროვნეებიდან მხოლოდ თეოდორე მოფსუესტიელი (350-428) კითხულობდა ამ ტექსტს რეალისტურად და სწორედ ეს გახდა მეხუთე მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე მისი განკვეთის ერთ-ერთი მიზეზი (მეხუთე მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე 553 წელს ანათემა გამოუცხადეს თეოდორე მოფსუესტიელს, რომელსაც ბრალად დაედო „ქება ქებათაჲს“ ტექსტის უდიერი ინტერპრეტაცია (despernit). მოფსუესტიელის მტკიცებით, მეფე სოლომონმა ეს ლექსები ფარაონის ასულზე ქორწინებას მიუძღვნა (Theodorus Mopsuestenus, 1859, გვ. 699-700). საეკლესიო კრების განცხადებით, ქრისტიანებს აღაშფოთებდა და თავზარს სცემდა ტექსტის მოფსუესტიელისეული ინტერპრეტაცია.

„ქება ქებათაჲს“ სიყვარულზე მეფე სოლომონს მიეწერება (იგი თავად თხზულების გმირია) და აღწერს მის გრძნობებს მშვენიერი სულამიტელის მიმართ. ორიოდ სიტყვა ტექსტის ინტერპრეტაციის ისტორიიდან. მეცხრამეტე საუკუნის კომენტატორები ფიქრობდნენ, რომ „ქება ქებათაჲს“ ტექსტი დრამაა, სადაც სამი მთავარი პერსონაჟია: სულამიტელი, მისი სატრფო მწყემსი და სოლომონი. ასულნი იერუსალიმელნი, სიძის მეგობრები, მეფის ხარჭები და ცოლები, სძლის ძმები, ქალაქის მცველნი კი კრებსით, მეორეხარისხოვან პერ-

სონაჟებს შეგვიძლია მივაკუთვნოთ. მეფეს მიჰყავს სულამიტელი (დადგენილია, რომ სულამიტელი არაა საკუთარი სახელი (7,1,) იგი სადაურობის აღმნიშვნელი სახელია). ებრაულ ტექსტში მას სულამი-ფი ჰქვია, ერთგან კი – შულამიტი (ЭйделькинД, 2015, გვ. 41). რემარკებში ეს სახელი აღარ მეორდება. ბიბლიის ქართულ რედაქციებში, მაგ. ოშკის ბიბლიაში, მთავარ გმირ ქალს სახელით არ მიმართავენ, მცხეთურ ბიბლიაში მას სულამიტელი ეწოდება (6.11), რედაქცია A-ში სოილამიტია (7.1.), ხოლო მოსკოვის ბიბლიაში – სულამინი (7.1). მეცხრამეტე საუკუნეში ტექსტი ასე ესმოდათ – მეფე სოლომონს თითქოსდა სულამიტელი მიჰყავს თავის ჰარამხანაში, მაგრამ ქალი უარყოფს მას მწყემსის სიყვარულის გამო და სიყვარული იმარჯვებს. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ დრამას თავისი კანონები აქვს. მას სჭირდება კონფლიქტი, რომელიც ძეგლში არ იკვეთება. აქ ორმხრივი, გაზიარებული სიყვარულის თემაა, ვერსად ვხედავთ ეჭვიანობას, ღალატს და ა შ. სასიყვარულო სამკუთხედის რეკონსტრუქციას ვერცერთი მეცნიერ-ბიბლიესტი ვერ ახერხებს. დიდი გერმანელი მოაზროვნის იოჰან ჰერდერის (1744-1803) ალტერნატივით, „ქება ქებათა“ „სხვადასხვა ხალხური სატრფიალო სიმღერის ანთოლოგია“ (ЭйделькинД, 2015, გვ. 74), რომელიც შემოსაზღვრულია სიყვარულის თემატიკით. მკვლევართა დიდი ნაწილი ფიქრობს, რომ „ქება ქებათა“ სასიყვარულო ლირიკაა და ეწინააღმდეგება ტექსტის ალეგორიულად წაკითხვის მცდელობას (ЭйделькинД, 201, გვ. 264). ყველა თანამედროვე კრისტიანი თუ იუდეველი (ანუ მორწმუნე) კომენტატორი ტექსტს დღესაც ალეგორიული მეთოდით კითხულობს.

ებრაულ „ტანახში“ ტექსტი მოთავსებულია *ქტუვიმის*, ანუ წერილების ნაწილში. იგი იკითხებოდა ებრაული ადგომის დღესასწაულის მერვე დღეს, რაც, რა თქმა უნდა, სრულებით არ იყო შემთხვევითი. ეს იყო, ჰ. ჰუნკელს თუ დავესესხებით, ამ ძეგლის „Sitz im Leben“, ანუ ადგილი ცხოვრებაში, კულტში (Gunkel, 1933, გვ. 22). კულტში ადგილის განსამარტავად მნიშვნელოვანია კიდევ ერთი ასპექტი – ტექსტი იკითხებოდა, თუ მას მღეროდნენ? „ტექსტი არ გახლავთ წარმოდგენა, პერფომანსი. რაც არ უნდა იყოს, „ქება ქებათა“ არაა სიმღერა. პროფ. დ. კლაინზის აზრით, „იგი სიმღერის მხოლოდ მიბადვაა“ (ЭйделькинД, 2015, გვ. 75). სიმღერა შეიძლება იყოს მელოდიური, ხმამაღალი, სათემო, „ქება ქებათა“ კი არცერთ მათგანი არაა. იაკობ

ეიდელკინდის აზრით, კლავინო ცდება, რადგან არსებობს ცნობები იმის შესახებ, რომ ამ ტექსტს მართლაც მღეროდნენ. „რაბი აკივა ამბობს: „ვინც მღერის „ქება ქებათას“ გულშიჩამწვდომი („გველივით კლავინო“) ხმით ნადიმებზე და წარმოადგენს მას რაღაც სიმღერად (სიმღერუკად), მას არ უდევს წილი მომავალ ცხოვრებაში“. „ქება ქებათას“ შესახებ ბაბილონურ თალმუდში ვკითხულობთ: „ბრძენნი გვასწავლიდნენ, ვინც „ქება ქებათას“ რომელიმე ლექსს კითხულობს და წარმოადგენს მას, როგორც სიმღერას, ვინც შეუფერებელ (უდროო) დროს კითხულობს ლექსს ნადიმებზე, სუფრასთან, მას ბოროტება შემოაქვს ქვეყნიერებაში“ (Эйделькин, 2015, გვ. 75).

წარმოდგენილ ნაშრომში გამოყენებულია „ქება ქებათას“ სხვადასხვა ქართული რედაქცია:

რედაქცია O – ოშკის ბიბლია 978 წლის და იერუსალიმური კოდექსი;

რედაქცია S – მხეთური ბიბლია მე-17-მე-18 საუკუნეების გამოუცემელი ხელნაწერის მიხედვით. ტექსტი გაცილებით უფრო ძველია და სულხან-საბა ორბელიანის რედაქტორობითაა შედგენილი. სულხან-საბა ორბელიანი კი იყენებდა 1666 წელს ამსტერდამში შექმნილ სომხურ ბიბლიას, ლათინური ვერსიების ფართო გამოყენებით და წიგნების განსხვავებული რედაქციული წაკითხვებით;

რედაქცია A – მე-17 საუკუნის გამოუცემელი ხელნაწერი, რომლის ტექსტიც ბევრად ადრინდელია;

რედაქცია B – 1743 წლის მოსკოვური ბიბლიის ტექსტი, რომელიც ხელნაწერადაა მიჩნეული თავისი იშვიათობის გამო.

ქება სიმღერის ნაცვლად

დავიწყოთ წიგნის სათაურით. ორიგინალში მას ჰქვია შირ-ა-შირიმ (וִישׁ מִיִּשְׁרָיִם), (სირ ა სირიმ). ეს გახლავთ ებრაული სახელწოდება სოლომონის ამ წიგნისა და ნიშნავს სიმღერათა შორის საუკეთესო სიმღერას. ბიბლიის არცერთ ქართულ რედაქციაში არ გვხვდება ლექსემა „სიმღერა“. ეს ლექსემა თუმცა გვიანდელია, მაგრამ არც სილოდა, არც გალობა და არც მესახიერი (ი. კიკნაძე) არ ფიგურირებს ქართულ თარგმანებში. ებრაულ ორიგინალში კი სიმღერაა, სეპტუაგინტაშიც „Ἄσμα Ἀσματών“, ანუ სიმღერის სიმღერა – საუკეთესო სიმღერა, ხო-

ლო ჰეშიტოს სირიულ ტექსტში „სიბრძნე სიბრძნისა“ გამოყენებული, სომხურ თარგმანებშიც „Երգ Երգոց“, „Երգ“, სიმღერის სიმღერაა, მარტინ ლუთერმა გერმანულად შესანიშნავად თარგმნა და დაასათაურა ეს წიგნი, როგორც „Hohelied“, ანუ მაღალი სიმღერა (Лопухин 2009: https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/tolkovaja_biblija_25).

მიუხედავად იმისა, რომ ბაქარ ბატონიშვილის მიერ რუსეთში გამოცემული ბიბლია სლავურ რედაქციასთანაა შეწყამებული, მასში სათაური მაინც არაა „გასწორებული“ სლავური ტექსტის შესაბამისად და იგი მოსკოვურ გამოცემაშიც შევიდა „ქება ქებათაჲს“ სახელწოდებით (რუსეთის სინოდმა აკრძალა ეს გამოცემა). თვალსაჩინო რომ გახდეს ქართული თარგმანის კულტურულ-კოგნიტური ასპექტები სათაურთან მიმართებაში, ვნახოთ, თუ როგორია მისი ეგზეგეზა ქრისტიანულ თეოლოგიაში. როგორც ორიგენე წერდა:

„ჩვენ მოსესაგან შევიტყვეთ, რომ არა მხოლოდ წმინდა არსებობს, არამედ წმინდათაწმინდაც, არა მხოლოდ შაბათი არსებობს, არამედ შაბათის შაბათიც, ახლა კი სოლომონისაგან ვიგებთ, რომ არსებობს არა მხოლოდ სიმღერა, არამედ სიმღერის სიმღერაც. ნეტარია, რა თქმა უნდა ის, ვინც წმიდაში შედის, მაგრამ უფრო ნეტარია, ვინც წმიდათა წმიდაში შედის. ნეტარია ის, ვინც შაბათს დღესასწაულობს, მაგრამ უფრო ნეტარია, ვინც შაბათის შაბათს ზეიმობს. ნეტარია ამის მსგავსად ისიც, ვინც გამგებია სიმღერის და მღერის მას, რადგან ზეიმობს. მაგრამ უფრო ნეტარია ის, ვინც მღერის სიმღერის სიმღერას“ (ორიგენე, 79. https://xpa-spb.ru/libr/_Origen/gomilii-na-pesn-pesnej.html).

თანამედროვე ბიბლიესტების აზრით, ეს სათაური უჩვეულოა ბიბლიისათვის, რადგან არ არსებობს „წინასწარმეტყველების წინასწარმეტყველება“, ანუ საუკეთესო წინასწარმეტყველება, ან „ფსალმუნთა ფსალმუნი“, ანუ საუკეთესო ფსალმუნთაგან. გასათვალისწინებელია ბიბლიესტების კომენტარი, რომ განსხვავებით ბიბლიის სხვა წიგნთაგან, „ქება ქებათაჲს“ სათაური „შეჯიბრებითია“ და გულისხმობს საუკეთესოს პოეზიაში. ცალკე საკითხია, თუ ვინ დაასათაურა ეს ტექსტი. არის თუ არა სათაური ავთენტური, თუ იგი მეორეულია? ი. ეიდელკინდის აზრით, „*ვინც ამ სათაურს მეორეულად თვლის, მას ავიწყდება ის, რომ ამ სათაურს პროგრამული დანიშნულება გააჩნია,*

რომ ბიბლიაში არ არსებობს სხვა ამ ტიპის სათაური, რომელიც ავტორის ოსტატობის შესხმას შეიცავდეს“. ი.ეიდელკინდის მტკიცებით, „სათაური, ალიტერაციის მეშვეობით, პოეტური ტექსტის ნაწილია და სტილისტურად ერთვის მის პირველ ეპიზოდს (1:2-4), შინაარსობრივად კი გამოხატავს წიგნის ლიტერატურულ პროგრამას. ფაქტია, რომ სათაური უჩვეულოა, მაგრამ იგი ზუსტად შეესაბამება ბიბლიის ამ წიგნს“ (Эйделькин, 2020, გვ. 163-196). ბიბლიის ქართველი მთარგმნელები ირჩევენ „ქებაჲ ქებათაჲს“ შესხმის, აღმატების, კურთხევის, შექების, განდიდების და არა სიმღერის, გალობის პირდაპირი მნიშვნელობით. უნდა აღინიშნოს, რომ ლექსემა Αισμα-ს აქვს კონტექსტი „უმღერს“, ანუ აქებს, ფაქტია, რომ მთარგმნელები ტექსტს ალევორიულად კითხულობენ და არ ხედავენ მასში არც საწესჩვეულებო, და არც ეროტიული ხასიათის პოეზიას. ამგვარი მიდგომა, პრინციპში, მაშინდელი მთარგმნელების მხრიდან გამორიცხულიც კი იყო. ძნელი საფიქრებელია, რომ ქართველმა ბიბლიის მთარგმნელებმა სეპტუაგინტის „სიმღერის სიმღერა“, ანუ „აზმა აზმატონ“, რომელიც ზედაპირზე დევს, სიტყვასიტყვით ვერ გადმოიღეს ქართულად. ეს ლექსემა მიუღებელი აღმოჩნდა მათთვის ტექსტის მაღალი დანიშნულების გამო და იპოვეს კონტექსტი, რომელიც იტევდა სიმღერასაც, ჰიმნსაც, შეჯიბრსაც და კურთხევასაც. დაიჯერებს ვინმე, რომ გიორგი მთაწმინდელმა, გელათის კატენებიანი ბიბლიის შემდგენელებმა, ან ეფრემ მცირემ „სიმღერა“ ან „სილოდა“ ვერ მიუსადაგეს სათაურს? უცხოელ მეცნიერთა შორის ბევრია ისეთი, რომელიც სიმღერას არ იგებს პირდაპირი მნიშვნელობით, მათ შორის არის ზემოთხსენებული პროფ. დ. კლაინზი, რომელიც ამ ტექსტს არა სიმღერად, არამედ სიმღერის მიზამვად აღიქვამს. ქართული თარგმანები კი ასეთ სურათს იძლევა: ოშკის ბიბლიას 1.1. მუხლი აკლია, ხოლო მცხეთურ ბიბლიაში თავად მთარგმნელი განმარტავს იმას, თურა მნიშვნელობით ხმარობს იგი „ქებაჲ ქებათაჲს“: „ქებაჲ ქებათაჲ სოლომონისა, რომელ არს კურთხევა კურთხევათა, რომელსა ეწოდების ებრაელებ სირ ა სირინ. (1,1). შევადართო სეპტუაგინტის აკადემიურ ტექსტს: Αισμα ασματαν, ο εστιν τα Σολομων (აზმა აზმატონ, ო ე სტინ ტო სოლომონ). „საუკეთესო სიმღერა, რომელიც არის სოლომონის“, ხოლო ებრაულ ტექსტში „საუკეთესო სიმღერა, რომელიც შექმნა სოლომონმა“. როგორც ვხედავთ, არც სეპტუაგინტაში

არ არის ლაპარაკი „კურთხევის კურთხევაზე“, რომელიც ქართულში იხმარება, როგორც „ქება ქებათაჲს“ სინონიმი და რაც მთავარია, მსგავსი ფრაზა არც ებრაულ ორიგინალში გვხვდება. რედაქცია A კი ასეთ თარგმანს გვთავაზობს: „ქება ქებათაჲ, შესხმაჲ წმიდისა ღმრთისმშობელისაჲ, ბრძნისა სოლომონისგან, მეუფეო, გუაკურთხენ!“ უნდა აღინიშნოს, რომ სძლის სახეში ღვთისმშობლის განჭვრეტას მილანის ეპისკოპოსმა ამბროსი მედიოლანელმა (340-397) დაუდო საფუძველი. მისი ეს თვალსაზრისი კათოლიკურ ლიტურგიკაშიც აისახა. „ქება ქებათაჲს“ ნაწყვეტები იკითხება ღვთისმშობლისადმი მიძღვნილ ლიტურგიებზე. მართლმადიდებლურ ჟამისწირვებში, მართალია, უშუალოდ ტექსტი არ იკითხება, მაგრამ ამ წიგნის გავლენა უდავოა აღმოსავლურ ქრისტიანულ სახისმეტყველებაზე. ეს ასახულია კიდევაც ღვთისმშობლის მეტაფორებში (მაგ. „მტილი დახშული და წყარო დაბეჭდული“), რომლებიც ნასესხებია „ქება ქებათაჲს“.

ბაქარის ბიბლიაშიც მუხლი 1.1. გამოტოვებულია, თუმცა იგი სლავურში არის, რაც კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს პრობლემურ საკითხს, რამდენად მისდევს ბაქარის ბიბლია სლავური ბიბლიის ტექსტს? რედაქცია A კი სათაურშივე გვაუწყებს, რომ ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის შესხმასთან გვაქვს საქმე, (ბრძნისგან სოლომონისგან), რაც შეიცავს ერთმნიშვნელოვან მითითებას, რომ ტექსტი ალეგორიულად უნდა წავიკითხოთ. შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ქართველი მთარგმნელები უაღრესად საკრალური და წმინდა ტექსტის თარგმნას ექსტრალინგვისტური და კულტურულ-კოგნიტური ფაქტორების გათვალისწინებით უდგებიან, ისინი არ მისდევენ ღვთისმშობლის ბიბლიის ტექსტის თარგმანს მონური შიშით და ირჩევენ უაღრესად ტევად ლექსემას „ქებას“, რედუპლიცირებული ფორმით შესხმის, კურთხევის, დიდების მნიშვნელობით.

ქართული ტექსტის ორგანიზაციის თავისებურებანი

როგორც შესავალში აღვნიშნეთ, მთარგმნელმა უნდა გაითვალისწინოს სათარგმნი ტექსტის ენის ბუნება და მისი გრამატიკული მახასიათებლები. ქართულში, განსხვავებით ივრითისა და სეპტუაგინტას ბერძნულ კოინესაგან, არ არსებობს სქესის კატეგორია, ამი-

ტომაც იქმნებოდა საშიშროება ფიგურანტების ატრიბუციისა და იმის ვერგარკვევისა, თუ რას ამბობს წიგნში სძალი ან სიძე, იერუსალიმელ ასულთა გუნდი, გოგონას ძმები, თუ სიძის, ნეფის მეგობრები. აქედან გამომდინარე, ქართველი მთარგმნელები ზუსტად არ მისდევენ სეპტუაგინტის ტექსტს და ურთავენ მას გაშლილ, მხატვრულად მოფიქრებულ რემარკებსა და რეპლიკებს, რაც, რა თქმა უნდა, არ არის ებრაულ ორიგინალში, სეპტუაგინტის უმრავლეს რედაქციებში და პრაქტიკულად ვიღებთ დრამატურგიულ ტექსტს სიტყვაშიგების, დიალოგის რეჟიმში. ამ ტექსტში მონოლოგებიცაა, მაგრამ მთლიანობაში მათ ერთობლიობას ლირიკასთან ნაკლები საერთო აქვს. ჯერ კიდევ ორიგენე შენიშნავდა, რომ ტექსტი in modum dramatis-ია, რაც სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ ტექსტი სცენისათვის იყო განკუთვნილი. სემიტური აზროვნებისათვის ეს სავსებით უცხოა.

არის კი მთლად ორიგინალური ქართული რედაქციები რემარკების დართვის თვალსაზრისით, რომელსაც ტექსტი დიალოგის რეჟიმში გადაჰყავს? (თავის დროზე აკად. კ. კეკელიძე აღნიშნავდა, რომ „ქება ქებათაჲ წარმოდგენილია დიალოგური ფორმით“ (კეკელიძე, 1980, გვ. 419), თუ არსებობდა რემარკიანი რედაქციებიც, რომელთა მონაცემებიც ვერ აისახა სეპტუაგინტის აკადემიურ გამოცემაში? მართლაც, არსებობს სეპტუაგინტის ოთხი კოდექსი, რომელშიც არის რემარკები: სიძე, სძალი, სიძე-სძალს. კოპტურ თარგმანშიც გვხვდება რემარკები, რომლებიც ტექსტს ოთხ ძირითად ნაწილად ჰყოფს. **რემარკებიანი რედაქციებია: მეოთხე საუკუნის სინური კოდექსი, მეხუთე საუკუნის ალექსანდრიული კოდექსი, მერვე-მეცხრე საუკუნის ვენეციური ნუსხა და მინუსკულნის ხელნაწერი 161, რომელიც მეთოთხმეტე საუკუნით თარიღდება** (ხაზი ჩვენია: ლ.ბ.) სამწუხაროდ, ხელი არ მიგვიწვდება კ. ტრიტიეს დისერტაციაზე, რომელმაც შეისწავლა „ქება ქებათაჲს“ რემარკები ზემოთჩამოთვლილ კოდექსებში და მათი ადგილი ტექსტის მხატვრულ ქსოვილში. ჩვენი მხრივ აღვნიშნავთ, რომ რემარკები იმთავითვე არსებობდა ქართულ ტექსტებში და სხვაგვარად არც შეიძლებოდა ყოფილიყო ძველ ქართულ ენაში სქესის კატეგორიის არასებობის გამო. მეორეც, გამომდინარე იქიდან, რომ არსებობდა ხანმეტი და საბაწმინდური რედაქცია ქართული ბიბლიისა (როგორც გიორგი მთაწმინელი ბრძანებს), ხოლო ქართველი ბერები სამონასტრო ცხოვრების და-

საწყისისთანავე მკვიდრობდნენ სინას მთაზე, სწორედ რომ სინას მთის ბიბლიოთეკაში შეეძლოთ მთარგმნელებს ენახათ ბიბლიის სინურ კოდექსში ვრცელი რემარკები. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სულხან-საბა ორბელიანი იყენებდა საკონტროლოდ ლათინურ ვერსიებსაც. აუცილებლად შესასწავლია უცნობი ბიზანტიელი ეგზეგეტის ნაშრომი ამ თვალსაზრისით, რომელიც გელათურ კატეხეზიან ბიბლიას ერთვის¹. იქედან გამომდინარე, რომ ბაქარის გამოცემული მოსკოვური ბიბლია სლავურთანაა შეწამებულ-შეჯერებული, მასში რემარკები არ არის, თუმცა უნდა აღინიშნოს რომ მხატვრული თვალსაზრისით თარგმანი საკმაოდ მაღალი გემოვნებითაა შესრულებული და სრულებითაც არ მისდევს სლავური ბიბლიის სტრუქტურას მონურად. „სძალი ეტყვს“, „სიძე ეტყვს“, „ქალწულთა სძალი უთხრობს“ (1,4) – ეს რემარკები და რეპლიკები ქართული ტექსტისათვის უაღრესად ნიშანდობლივია. რემარკები ახლავს სძლის თანხმლებ ასულთა გუნდის სიტყვებსაც. მაგ. „ქალწულნი ეტყვან სძალსა“. რემარკების მრავალფეროვნება მთარგმნელთა უაღრესად მოფიქრებულ გეგმაზე მეტყველებს, რადგან, ბიბლიისტების აზრით, ებრაულ ტექსტშიც ჭირს ხშირად ფიგურანტების ატრიბუცია. შევადაროთ ოშკის ბიბლიის, A რედაქციისა და მცხეთური ბიბლიის S რედაქციის რემარკები როგორც ერთმანეთს, ასევე სეპტუაგინტას რემარკიან სინურ ნუსხას, რადგან, როგორც აღვნიშნეთ, სეპტუაგინტას აკადემიურ გამოცემაში რემარკები არ არის. ჩვენი ღრმა რწმენით, ქართული მასალა მაინც განსხვავებულია როგორც სეპტუაგინტას აკადემიური ტექსტისაგან, ასევე ზემოთნახსენები სინური და ვენეციური ნუსხებისგან.

О ოშკის ბიბლია

რემარკები ოშკის, ანუ ათონის ბიბლიაში იწყება პირველი თავის მეშვიდე მუხლიდან:

1.7. სძალი სიძესა ეტყვს: 1.15. სიძე სძლისა მიმართ იტყვს: 2.1. სიძე თავისათვს და სძლისათვს იტყვს: 2.6. სიძე სძალსა ეტყვს: 2.8 ჯმაჲ ძმისწულისა ჩემისაჲ: 2.10. მომიგებს ძმისწული ჩემი და მეტყვს: 2.15. ქალწულთა სიძე ეტყვს: 3.6. სიძე სძალსა ჰკითხავს: 3.7. ქალ-

¹ <http://encyclopedia.ge/ka/articles/128>

წულთა ესე თქუეს: 4.1. სიძემან ეგრე თქუა: 5.2. სძალი აგრძნობს სიძისა რეკასა კარისასა და იტყვს: 5.10. სძალი ეტყვს: 5.17 ასულნი ჰკითხვენ: 6.1. მიუგებს სძალი: 6.10. სიძემან თქუა; 7.1. ქალწულთა და დედოფალთა ეტყვს სიძე: 7.2. სიძე სძალსა ეტყვს: 8.5 ასულთა და დედოფალთა სიძესა ჰრქუეს: 8.8. ასულნი იერუსალჴმისანი ამას იტყვან: 8.10 სძალი განცხადებულად იტყვს.

S მცხეთური ბიბლია

მცხეთურ ბიბლიას არ აკლია მუხლი 1.1, განსხვავებით ოშკის ბიბლიისაგან. რემარკები იწყება 1.2.-დან: სძალი ეტყვს: 1.5 სძალი ეტყვს: 1.7. სიძე ეტყვს სძალსა: 1.8 სიძე ეტყვს სძალსა: 1,9. კუალად სიძე ეტყვს: 1,10 ქალწულნი ეტყვან სძალსა: 1,15 სიძე ეტყვს სძალსა: 1,16 სძალი ეტყვს სიძესა: 2,1 სიძე ეტყვს სძალსა სულისა თვისათვს: 2,3. სძალი ეტყვს სიძესა, 2.4. ქალწულთა ეტყვს: 2.7. სძალი ეტყვს ქალწულთა: 2.8. ესმა ჳმად სიძისა და იტყვს: 2,10. მომიგებს ძმისწული ჩემი და მეტყვს: 2,15. ქალწულნი ეტყვან სიძეს; 2.16. სძალი ეტყვს: 2.17. პოვა სიძემან და ეტყვს სძალს: 3.5. ქალწულთა აფუცა მეორედ სძალმან: 3,6 სიძე იტყვს სძლისათვს: 3,7 ასულნი იტყვან: 4,1 სიძე იტყვს სძლისა მიმართ: 4,16. სძალი იტყვს: 5.2. სძალი მოვიდეს სიძისა მიმართ ირეკდეს კარსა(!) 5.3. სძალი იტყვს: 5.10. სძალმან წამ-უყო ძმისწულისათვს, ვითარ-რაჲ იყო და ეტყვს: 6,1. მიმგებელმა თქუა: 6.3. სიძე ეტყვს სძლისა მიმართ: 6,10. სიძე ეტყვს სძალსა: 6,11. სძალი ეტყვს სიძესა, 6.12. ასულნი და დედოფალნი ეტყვან სძალსა: 7,1. ასულნი და დედოფალნი ეტყვან სიძესა: 8,5. ასულნი და დედოფალნი ეტყვან: 8,8. ქალწულნი იტყვან: 8,8. ქალწულნი იტყვან: 8,10 სძალმა იკადრა და ეტყვს:

რედაქცია A-ში და ბაქარის ბიბლიაში რემარკები არ არის და ეს გასაგებიცაა. ბაქარის ბიბლია სლავურთანაა შეწამებული. საიდან არის A რედაქცია ნათარგმნი, გამოსარკვევია. შესაძლოა, იგი სეპტუაგინტას აკადემიურ ტექსტსაც მისდევდეს.

სეპტუაგინტის სინური კოდექსის რემარკები

1

1.2. პირველი სტრიქონი ἡ σὺμφε – სძალი (<https://codexsinaiticus.org/ru/manuscript.aspx>)

1.4 ταῖς νεανικῶν ἡ σὺμφη διηγείται τὰ περὶ τοῦ σὺμ φίου α ἐχαρισάτο αὐτῇ – ასულებს (ახალგაზრდა გოგონებს) სძალი უყვება სიძეზე და იმაზე, თუ რით დაასაჩუქრა მან [სიძემ] იგი (თუ როგორი სასურველია ის მისთვის). შდრ. ოშკის ბიბლიაში ვხვდებით როგორც ასულებს, ასევე ქალწულებს.

[1.4.] τῆς σὺμφης διηγήσαμε νῆς ταῖς νεανικῶν · αὶ δὲ εἶπεν – ჩვენ ვუთხარით სძალს, რომ იგი ახალგაზრდაა, მაგრამ...

[1.4]. αἱ νεανίδες τὰ σὺμφια βίωσιν τὸ ὄνομα τῆς σὺμ φης εὐθυτῆς ἠγαπήσεν ἑ – ასულები სიძეს უყვირიან სძლის სახელს. პირდაპირობისთვის შეიყვარეს [იგი]

1.5. ἡ σὺμφη – სძალი

1.7. πρὸς τὸν σὺμφιον χν – სძალი სიძისა მიმართ

1.8. ὁ σὺμφιος πρὸς τὴν σὺμφην – სძალი სიძეს

2

2.1 ὁ σὺμφιος πρὸς ἑαυτὸν – სიძე თავის თავს [თავისთვის]

2.2. καὶ πρὸς τὴν σὺμφην – და სძლის მიმართ

2.3. ἡ σὺμφη · πρὸς τὸν σὺμφιον νεvěста жениху – სძალი სიძეს

2.4 ταῖς νεανικῶν ἡ σὺμφη φησιν – ასულებს სძალი ეუბნება

2.6. πρὸς τὸν σὺμφιον · ἡ σὺμφη – სიძეს სძალი

2.7. ταῖς νεανικῶν ἡ σὺμφη – ასულებს (ახალგაზრდა გოგონებს) – სძალი

2.8. ἀκηκοέν τὸν σὺμφιον· ἡ σὺμφη – სძალს ესმა სიძის [ხმა]

2.9. ἡ σὺμφη πρὸς τὰς νεανίδας ἠμαίνουσα αὐταῖς· τὸν σὺμφιον – სძალი აღუწერს ასულებს სიძეს

2.15. τοῖς νεανιαῖς ὁ σὺμφιος· τὰδε – სიძე ყმაწვილებს შემდეგს [ეუბნება]

3

3.3. ἡ σὺμφη τοῖς φυλαξίν εἶπεν – სძალმა უთხრა ქალაქის მცველებს

3.4. εὐρουσα τὸν σὺμφιον εἶπεν – სიძის მპოვნელმა თქვა

3.5. τὰς νεανίδας ὀρκίζει ἡ σὺμφη τούτο δευτερον – ასულებს სძალი აფიცებს

3.6. ο νυμφιος προς την νυμφην – სძალი სიძეს

მეოთხე თავში რემარკები არ არის

5

5.1.ο νυμφιος προς την νυμφην სიძე – სძალს

5.1. τοις πλησιον ο νυμφιος – თავის თანხმლებთ (ახლობლებს) – სიძე

5.2. η νυμφη εκθετε τον νυμφιον κρουοντα επι την θυραν – სძალი იგრძნობს სიძეს, [რომელიც] კარზე აკაკუნებს შდრ. ქართველი მთარგმნელი „აგრძნას“ ირჩევს.

5.9. αι θυγατερες ἰηλμ’ και οι φυ λακες πυν των τιχεων πυνθανονται της νυμφης ძერი ἰηლμ – მცველები და ქალწულები ეკითხებიან, რომ იცნონ სძალი.

6

6.1. πυνθανονται της νυμφης αι θυγατερες ἰηλμ που απηλθεν ο αδελφιδος αυτης – ასულები ეკითხებიან სძალს, რომ გაიგონ სად წავიდა მისი ძმა.

6.2. η δε νυμφη αποκρινεται – და სძალი პასუხობს

6.4.δ ο νυμφιος προς την νυμφην – სძალი – სიძეს

6.10. θυγατερες και βασιλιδαι ειδον την νυμφην και εμακαριαν αυτην – ასულებმა და დედოფლებმა დაინახეს სძალი და ქება შეასხეს მას.

6.11. ο νυμφιος προς την νυμφην – სძალი – სიძეს

6.12. η νυμφη ταδε προς τον νυμφιον სძალი – სიძეს შემდეგს

7

7.1.ο νυμφιος προς την νυμφην ταις βασιλιδαις και ταις θυ γατραις ο νυμφιος ταδε სიძე სძალს, დედოფლებსა და ასულებს შემდეგს [ეუბნება]

7.10 .η νυμφη – სძალი

8

8.5. αι θυγατερες και αι βασιλιδαι και οι του νυμφιου ειπαν – ასულთა, დედოფალთა და სიძის თანხმლებთა (მაცრებმა) თქვეს

8.5. ο νυμφιος ταδε προς την νυμφην – სიძე სძალს შემდეგს [ეუბნება]

სინური კოდექსის რემარკების სიტყვასიტყვითი თარგმანი იმაზე მეტყველებს, რომ განსხვავებით ებრაული ტექსტისაგან, ტანახის

ბერძნულად მთარგმნელება მეტი სიცხადის შეტანა გადაწყვიტეს და სეპტუაგინტას რემარკები დაურთეს. ძველბერძნულ კოინეში იყო სქესის კატეგორია და ფიგურანტების ატრიბუციის პრობლემა თითქოსდა არ არსებობდა. ზემოთჩამოთვლილი კოდექსების მთარგმნელებმა რემარკები დაურთეს ტექსტებს. ქართული რემარკიანი რედაქციები არ წარმოადგენს სინური კოდექსის სიტყვასიტყვით, ზუსტ თარგმანს. ამ სტატიის ფორმატში შეუძლებელია ყველა ნიუანსის წარმოჩენა და მათ შორის ვენეციური ნუსხის რემარკათა შედარება-შეწამება O, A, S ქართულ რედაქციებთან. მცხეთური ბიბლიის შესაძლო შეწამება ლათინურ ვერსიებთან, სომხური თარგმანთან მოითხოვს სერიოზულ კვლევასა და შესწავლას.

ძმა, სატრფო, ძმისწული თუ დისწული?

717 ბიბლიურ ებრაულსა და ივრითში აღნიშნავს ძმას, ბიძას, მიჯნურს (სატრფოს). სეპტუაგინტაში მას შეესაბამება ἀδελφός, რაც ძმას ნიშნავს. ქართველი მთარგმნელები არ ირჩევენ ამ მნიშვნელობათაგან არცერთს. შედარებისათვის – სხვადასხვა ენაზე გამოყენებულია ორიგინალის ერთ-ერთი მნიშვნელობა. მაგ. Dilectus ლათინურში, რაც სატრფოს ნიშნავს, სომხურში սիրեցեալ, სატრფოს, შეყვარებულის აღმნიშვნელი სიტყვაა, სლავურშიც возлюбленный-ა. ძველქართულ თარგმანებში არც მეტრფე, არც სატრფო და არც საყვარელი არ გვხვდება. ქართველი მთარგმნელები ირჩევენ ლექსემა ძმისწულს (1,13), დისწულს. ოშკის ბიბლიის მეხუთე თავში კი ლექსემა ძმისწული დისწულით იცვლება (5,10). მცხეთურ ბიბლიაში ძმისწული მეხუთე თავში ჩნდება (5.4) და დისწულით იცვლება მერვე თავის ბოლო სტრიქონში (8.14). რედაქცია A-ს მთარგმნელი პირველ-მეორე თავებში ძმისწულს ხმარობს. მეორე თავიდან მერვე თავამდე კი დისწულსა და დას. ბაქარის ბიბლიაში პირველივე თავიდან ძმისწული (1.13) აქტუალიზირდება, მხოლოდ (5.10) გვხვდება ლექსემა დისწული. მეშვიდე-მერვე თავებში ძმისწულიცა და დისწულიც ძმით იცვლება (7.11). სლავურ ბიბლიაში და რუსულ სინოდლურ თარგმანში Возлюбленный, Возлюбленная-ა, რაც ისევ და ისევ ბადებს მართებულ კითხვას: რამდენად შეჯერებულ-შეწამებულია ბაქარის ბიბლია სლავურ (რუსულ) რედაქციასთან?!

კიდევ უფრო საინტერესოა კნინობით-ალერსობითი ფორმის „ძმისწულაკის“ ხმარება ოშკის ბიბლიაში: „შეკრული შტახში – ძმისწულაკი ჩემი ჩემდა; შორის სასძეურთა ჩემთა განისუენოს“ (1.13), 5,4. „ძმისწულაკმან ჩემმან მოყო ჳელი სარკუმლით გამო და მუცელი ჩემი აღიმრა მას ზედა“ (5.4.) მე ძმისწულისა ჩემისა და ძმისწულაკი ჩემი ჩემდა, რომელი ჰმწყის შორის შროშანთა (6.2). კნინობით-ალერსობითი ფორმა არც ებრაულ ტექსტშია, არც სეპტუაგინტის აკადემიურ გამოცემაში (სეპტუაგინტაში მათ შეესაბამება (1,12) და მისი სიტყვასიტყვითი თარგმანი ასეთია „ბალზამის სახვევი, ძმაო ჩემო, ჩემთანაა და ჩემს ძუძუთა შორის იცხოვრებს. ზემოთმოტანილ სინურ რემარკებიან კოდექსებშიც არ არის ასეთი ალერსობითი ფორმები. გასათვალისწინებელია თავის დროზე სერგეი ავერინცევის გამოთქმული მოსაზრება, რომ ალერსობითი და კნინობითი ფორმები ბიბლიის არამეულ და სირიულ ტექსტებს ახასიათებს, ხოლო არამეიზმების კვალი რომ ატყვია „ქებაჲ ქებათაჲს“ ებრაულ ტექსტს, ამაზე ყველა ცნობილ ფილოლოგიურ კომენტარშია საუბარი. ჩვენს შემთხვევაში საჭიროა პასუხი გაეცეს კითხვას – რომელი და რამდენი დედნით სარგებლობდა ოშკის ბიბლიის მთარგმნელი? არამეულით და სირიულით რომ ესარგებლათ ძველ ქართველ მთარგმნელებს, ესეც არ გახლავთ გამორიცხული, თუ ქართულ-სირიულ ლიტერატურულ ურთიერთობებს გავითვალისწინებთ და იმასაც, რომ არამეული ენა ლინგვა ფრანკას ფუნქციასაც ასრულებდა ელინისტურ პერიოდში. რემარკების მრავალფეროვნების თვალსაზრისით უდავოდ გამოირჩევა მცხეთური ბიბლია. მასში ვხვდებით როგორც ტრადიციულ „სიძე-სძალს“, ასევე უფრო ღრმაშინაარსიან რემარკებს, რომლებიც აიოლებს ტექსტის გაგებას და ფიგურანტების ატრიბუციას. მხოლოდ ერთი ძეგლის ანალიზიც ცხადყოფს, თუ რამდენად რთულია მსჯელობა იმაზე, თუ რამ შეასრულა დედნის ფუნქცია ქართველი მთარგმნელებისა თუ შემსწორებლებისათვის და რამდენი ასპექტის გათვალისწინება სჭირდება თუნდაც ერთი ისეთი საკითხის გამორკვევას, როგორც სათაურია ან რემარკები.

გამოყენებული ლიტერატურა: ბიბლიის ტექსტები

- ოშკის ბიბლია(0), მცხეთური ბიბლია (S), რედაქცია A. ბაქარის ბიბლია(B)./
<https://bible.ge/Manuscript/1win.htm>.
- Codex Sinaiticus <https://codexsinaiticus.org/ru/manuscript.a>.
- Nestle-Aland(2024).Graece et HEBRAIKE. Id et Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Ralfs. Textum Macoretiekum curavit H.P. Ruger. Vetus ET NOVUM TESTAMENTUM/<https://manuscriptbible.ru/index.htm>. NE
- TITUS (1999-2007).Vetus Testamentum iberice: codd. Oshki & Jerusalem Part No. 163.Previous part Book: Cant. Canticum codice Oški. The Old Georgian Versions of Canticum. From The Oški Bible Manuscript.electronically prepared by Zurab Sarjveladze,Tbilisi 1999; TITUS version by Jost Gippert, Frankfurt a/M, 20.12.1999 / 1.6.2000/20.3.2007ქებადქებათაა/<https://titus.unifrankfurt.de/texte/etcs/cauc/ageo/at/oskijer/oskij.htm?oskij166.h>.

ბიბლიოგრაფია

- კეკელიძე, ვ. (1980). *ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია*. ტ. 1. თბილისი: „მეცნიერება“.
- ჯიქურაშვილი, თ. (2016). *ოშკის ბიბლიის ავთენტურობის საკითხი პალეოგრაფიულ მონაცემებზე დაყრდნობით*. სტუდენტური წელიწდეული. 1.
- Gunkel, H. (1933) *Einleitung in die Psalmen. Die Gattungen der religiösen Lirik*. Israels:Göttingen.
- The Aramaic Bible Targums in their Historical Context (1994) edited by D.R.G. Beattie and M.J. McNamara Published in association with the Royal Irish Academy Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series 166.
- Theodorus Mopsuestenus (1896). *In Canticum canticorum* // PG. 66. Col. 699-700).
- Анкерсмит, Ф.Р. (2007). *Возвышенный исторический опыт*. Москва: „Европа“.
- Вайс Меир. (2001). *Библия и современное литературоведение. Метод целостной интерпретации*. Москва: „Мосты культурвы“.
- Григорий Нисский. *Изъяснение Песни песней Соломона*. https://azbyka.ru/otechnik/Grigorij_Nisskij/izyjasnenie-pesni-pesnej-solomona/11.
- Деррида, Ж. (2007). *Диссеминация*. Пер. с фр. Д. Ю. Кралечкина. Екатеринбург: „У-Фактория“.
- Ковельманн, А. Гершович, У. (2016). *Сокрытое и явленное в Талмуде: Очерк нефилософского мышления на исходе античности*. Москва: „Индрик“.
- Ориген. *Гомилии на Песнь песней*.
https://xpa-spb.ru/libr/_Origen/gomilii-na-pesn-pesnej.html.

- Тов, Э. (2015). *Текстология Ветхого Завета*. Москва.: Библейско-богословский институт св.апостола Андрея. Книга издана при поддержке организации ONORSK Норвежская Миссия для Востока.
- Хайдеггер, М. (2008). *Исток художественного творения*. Избранные работы разных лет. Пер. с нем. А. В. Михайлова. Москва: Академический проект.
- Эйделькин, Я. (2015). *Песнь песней*. Перевод и филологический комментарий к главам 1-3. В 2 ч., Москва. Из-во РГГУ. (Orientalia et Classica: Труды Института восточных культур и античности. Вып. 53/1)
- Эйделькин, Я. (2019). *Комментарий к Песни песней* 8, 13–14. Библия и христианская древность. 4(4). 163-202.
DOI: 10.31802/2658-4476-2019-4-4-163-202.УДК 22.07 (223.9).
- Эйделькин, Я. (2020). *Заметки о том, как читать Песнь песней*. Библия и христианская древность. Сергиев Посад 3 (7). 163-196.
DOI: 10.31802/BCA..3.005). 031- 2 7 4 6 9 8 – 5.

References:

Biblical texts

- Codex Sinaiticus <https://codexsinaiticus.org/ru/manuscript.a>.
- Nestle-Aland. (2024). Graece et HEBRAIKE. Id et Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Ralfs. Textum Macoretiekum curavit H.P. Ruer. Vetus ET NOVUM TESTAMENTUM/<https://manuscript-bible.ru/index.htm>.
- Oshk'is Biblia(O), Mtskheturi Biblia, A redaktsia, Bakaris Biblia(B). [Oshki Bible(O), Mtskheturi Bible (S), editorship A. Bible of Bakari (B)].
<https://bible.ge/Manuscript/1win.htm>.
- TITUS.(1999-2007).Vetus Testamentum iberice: codd. Oshki & Jerusalem Part No. 163.Previous part Book: Cant. Canticum codice Oški. The Old Georgian Versions of Canticum. From The Oški Bible Manuscript.electronically prepared by Zurab Sarjveladze,Tbilisi 1999; TITUS version by Jost Gippert, Frankfurt a/M, 20.12.1999 / 1.6.2000/20.3.2007ქვედა ქვედათა /<https://titus.unifrankfurt.de/texte/etcs/cauc/ageo/at/oskijer/oskij.htm?oskij166.h>.

Bibliography:

- Ankersmith, F.R. (2007). *Vozvyšennyj istoričeskij opyt* [A sublime historical experience]. Moskva:”Evropa”.
- Chaideger M. (2008). *Istok khudozhestvennogo tvorenia* [The origin of artistic creation]. Izbrannie raboti raznikh let/per.A.V. Mikhailova. Moskva: Akademicheski proekt. ISBN -978-5-8291-1040-1.

- Derrida, Zh. (2007). *Disseminacia* [Dissemination]. per.c fr. Iu. Kralechkina. Ekaterinburg: Y-Faktoria.
- Eidelkind, Ja. (2015). *Pesnj pesnej* [Song of Songs]. Pervod I filologisheskij komentarii k glavam 1-3. V 2 ch. Moskva. Iz-vo PGTU. Orientalia et Classica: Trudj Instituta vostočnich kulturj i antičnosti. Vip.3/1.
- Eidelkind, Ja. (2019). *Kommentarij k pesnj pesnej* [Commentary on the Song of Songs]. 8, 13-14. Biilija i christianskaja drevnostj. No 4 (4). C. 163–202. DOI: 10.31802/2658-4476-2019-4-4-163-202anotačija yДК 22.07 (223.9).
- Eidelkind, Ja. (2020). *Zametki o tom, kak čitatj Pesnj pesnej* [Notes on how to read the Song of Songs]. Biilija i christianskaja drevnostj. Sergiev-Posad № 3 (7). C. 163-196. DOI: 10.31802/BCA..3.005).-031- 2 7 4 6 9 8 – 5
- Grigorij Nisskij. *Izjasnenie pesnj pesnej Solomona* [Exposition of the Song of Songs of Solomon]. azbyka.ru/otechnik/Grigorij_Nisskij/izyjasnenie-pesni-pesnej-solomona/11.
- Gunkel, H. (1933). *Einleitung in die Psalmen*. Die Gattungen der religiösen Lirik Israels: Göttingen.
- Jikurashvili, T. (2016). *Oshk'is Bibliis avtent'urobis sak'itkhi p'aleografiul monatse-mebze daq'rdnobi* [The question of the authenticity of the Oshki Bible based on paleographical data]. Studenturi ts'e-lits'deuli. 1.
- K'ek'elidze, K'. (1980). *Kartuli lit'erat'uris ist'oria* [History of Old Georgian Literature]. Tbilisi: „Metsniereba“.
- Kovelmann A. Gershovitsch U. (2016). *Sokrytoe i javlennoe v Talmude. Očerk nefilosofskogo myšlenija na ischode antičnosti* [Hidden and revealed in the Talmud: An essay on non-philosophical thinking at the end of antiquity]. Moskva; „Indrik“.
- Origen. *Gomilii na Pesnj pesnej* [Homilies on the Song of Songs]. https://xpa-spb.ru/libr/_Origen/gomilii-na-pesn-pesnej.html.
- The Aramaic Bible Targums in their Historical Context (1994) edited by D.R.G. Beattie and M.J. McNamara Published in association with the Royal Irish Academy Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series 166.
- Theodorus Mopsuestenus (1896). *In Canticum canticorum* // PG. 66. Col. 699-700).
- Tov, E. (2015). *Tekstologija vetchogo Zaveta* [Textology of the Old Testament]. Biblejsko-bogoslovskij institut sv. Apostola Andreja. Kniga izdana pri podržke organizacij ONORSK Norvežskaja Missija dlja Vostoka.
- Vais Meier. (2001). *Biblija i sovremennoe literaturavedenie. Metod čelostnoj interpretacii*. [The Bible and modern literary criticism. Holistic interpretation method]. Moskva: „Mosty Kultury“.